

Vladimir Goati:

KORUNK POLITIKAI PÁRTJAI

A politikai pártok az utóbbi két évszázad folyamán rendkívül gyors társadalmi fejlődésen mentek át. Lét-rejöttük sajátos módon kötődik a tőkés társadalom kialakulásához és fejlődéséhez, de mint azt napjaink gyakorlata bizonyítja, jelentőségükből nem veszítenek a szocialista társadalmakban sem. Amikor egy — ahogyan A. Philippe, a kiemelkedő francia szocialista mondta — „felelős emberek irányította felelős társadalom létrehozására törekszenek”, akkor még meg is növekszik a politikai pártok, illetve a szocialista társadalmakban a politikai párt jelentősége. Ilyen értelemben társadalmunk megkülönböztetett figyelmet fordít a forradalmunk szubjektumát képező munkásosztály politikai pártjának, a JKSZ-nek a tevékenységére. Forradalmi élcsapatunk gyakran képezi tárgyát különböző kutatásoknak. Vladimir Goati is úgy véli, hogy „az eddigiek során a kutatók csak nagy ritkán és a teljesség igénye nélkül helyezték pártunkat európai és világméretű összefüggések közé”.

Nyilvánvaló, hogy a párt „függ attól a társadalomtól, amelyben tevékenységét kifejti”, de a pártok nem csak „függőségben vannak, hanem független változók is”, ezért elszigetelt jelenségként vizsgálva a JKSZ sem biztosíthatja minden vo-

natkozásban ténykedésének és a benne végbement változásoknak a megértését.

Az sem véletlen, hogy ilyen komparatív jellegű áttekintés nem sok van a világon. Ennek nem csak a pártok sokasága az oka (a szerző szerint manapság körülbelül nyolcszáz van). Sokkal nagyobb gondot okoz egymástól való különbözőségük, ugyanis egyes vonatkozásait csak nehezen vagy szinte lehetetlen összehasonlítani, mert pártonként más a jelentőségük és más fajsúllyal vannak jelen.

Szerzőnk ebben a könyvében — amelyért tavaly megkapta a NIN-díjat — tízéves kutatómunkája eredményeit összegezte, s ezáltal egy rendkívül érdekes és értékes kiadvánnyal gazdagította közéletünket.

Ez a színvonalas munka már-már teljes betekintést nyújt a mai politikai pártok empirikus gazdagságába. Az empirikus mutatók különbözősége ellenére eredményesen hasonlította őket össze és formálta olyan érdekesítő anyaggá, amelyet az olvasó terjedelmessége ellenére is befo-gadhat.

Az olvasó fokozatosan ébred rá a JKSZ egyes empirikus vonatkozásainak jelentőségére és fontosságára. Ugyanis más politikai pártok heiyzetének az áttekintése nélkül aligha értékelhetjük reálisan a JKSZ bár

melyik elemének a jelentőségét és fontosságát. Szerzőnk viszont ezt rendszeresen megtette forradalmi élcsapatunk elemzése során. Ez minden valószínűség szerint kihatással lesz a JKSZ-szel kapcsolatos eddigi vizsgálódásokra, s így előrehaladás következik be a JKSZ-en belüli viszonyokban és a társadalomnak a pártunkhoz való viszonyában.

Vladimir Goati a mai politikai pártokkal foglalkozó anyagot négy fejezetben tárgyalja, végül pedig összefoglalja a politikai pártok elemzésének legfontosabb eredményeit.

A terjedelmes — 382 oldalas — mű első fejezetében — amelynek A politikai pártok létrejötte és jellemzői a címe — történelmi áttekintést nyújt a XVIII. század végi Egyesült Államokban létrejött pártoktól egészen a második világháború utáni afrikai politikai képződményekig. Ebben a fejezetben tárgyalja a Jugoszlávia területén létrejött politikai pártokat is. Külön figyelmet érdemel a szerzőnek a párt fogalmi meghatározásával kapcsolatos bíráló elemzése. A párt fogalmát több elem segítségével határozza meg, „amelyeket a különböző eszmei és elméleti irányvételű szerzők egyértelműen fontosnak tartanak”: a szervezet létrehozása, a hatalom megszerzésére és ideológia kialakítására való törekvés. Emellett olyan elemeket is figyelembe vett, amelyeket illetően eltérőek a vélemények, ilyen például a pártok osztályjellege. Véleménye szerint „a politikai pártok meghatározott ideológia által inspirált tartós szervezetek, amelyek azzal a céllal jönnek létre, hogy önállóan vagy koalíciós formában szerezzek vagy tartsák meg a társadalmi hatalmat meghatározott osztály érdekében”. A párt illetően meghatározása lehetővé teszi, hogy megkülönböztessük az érdekcsoportoktól és szociális

mozgalmaktól. Külön figyelmet érdemel a pártok jellegére vonatkozó fejtegetése. A pártokhoz való negatív viszonyulást Thomas Hobbesnak a politikai pártok nélküli monarchiájától és a szükségyszerűen polgárháborúhoz vezető többpártrendszerű demokráciájától egészen Roger Barraud-ig kíséri figyelemmel, aki szerint a pártok a kelet-európai országokban szükségszerűen váltak az államhatalom kiindulópontjává.

A fejezet végén írónk megállapítja: a különböző szerzők párttal kapcsolatos bírálatáiban közösnek számít, hogy rendkívüli hatalmat és befolyást tulajdonítanak a pártvezetőségeknek. Goati szerint a párton belüli demokráciát illetően nincs ideális párt, és ilyen szempontból a valóságban jelentős különbségek tapasztalhatók a pártok között.

Goati könyvének második részében a pártok belső életével foglalkozik. A pártot olyan rendszernek tekinti, amely egyáltalán nem az azonos érdeket és álláspontot képviselő tagok tökéletes közössége. Betekintést nyújt a világ különböző politikai pártjainak heterogén ideológiai jellegébe, de a Kommunista Szövetség tagságának a soraiban tapasztalható különbségekbe is. A JKSZ-en belüli eszmei különbségeknek hat forrására mutat rá: a nagy taglétszám, a tagságon belüli eltérések, a környezet hatása, a tagság elöregedése, a személyes érdekek hangsúlyozása és az a tény, hogy a JKSZ ideológiája nem zárt jellegű, s így folyamatosan új eszmékkel és állásfoglalásokkal gyarapodik. Könyvének ebben a részében nagy figyelmet szentel a frakcióknak, amelyek a „párttagok vezetésre törvő strukturált csoportját” érti. Ilyen értelemben a frakciók nem valamilyen ad hoc csoportok, hanem ténylegesen léteznek, amelyek a szerző szerint „akkor is léteznek, ha a párt

normái nem ismerik el őket, vagy hivatalosan be vannak tiltva”. Ez a gondolat azért is érdekes olvasóink számára, mert Goati megemlíti, hogy valamennyi mai politikai párt, így a JKSZ szabályzata is tiltja frakció létrehozását. Mivel a JKSZ történetében is nagy gondot okozott a frakciózás, magától értetődő, hogy az olvasó is szeretne betekintést nyerni — mégpedig valóságunkra való tekintettel — ebbe a jelenségbe. Sajnos Goatinak nem volt elég ereje, hogy ennek az érdeklődésnek eleget tegyen, illetve elszalasztotta a fenti állításnak a JKSZ mai gyakorlatára való alkalmazását.

A tanulmánykötet harmadik része a pártot a társadalmi-politikai rendszer részeként tárgyalja. Ilyen értelemben a társadalomnak a politikai pártokra gyakorolt hatása foglalja le figyelmét. A pártrendszer természetét több tényező határozza meg, amelyek közül Goati különösen a társadalmi-gazdasági viszonyok jellegének, a gazdasági fejlődés szintjének és a társadalom politikai szerkezetének ad hangsúlyt. Vizsgálódásai során kitér a párt és a szakszervezet viszonyára, valamint a politikai pártok pénzelésére. Érdekes áttekintést nyújt a világ politikai pártjainak pénzeléséről, amelyből kitűnik, milyen jelentős eltérések vannak az egyes pártok között.

A JKSZ pénzelésére az jellemző, hogy a világ többi polgári és munkáspártjától eltérően jóval kisebb mértékben részesedik az állami költségvetésből (a legutóbbi kimutatások szerint a JKSZ bevételének 89,2 százaléka a tagsági díjból származik). Goati szerint ez annak a tudatos törekvésnek az eredménye, hogy pártunk igyekszik függetleníteni magát az államtól.

Igen figyelemre méltó fejtegetésbe bocsátkozik a párt és a szakszervezet viszonyát illetően is, amikor a

kapcsolat megítélését a szakszervezet országokénti szerepéhez köti. Mind történelmi, mind konkrét vonatkozásban lényeges eltéréseket mutat ki a fejlett tőkés országok, a szocialista országok és a fejlődő országok szakszervezetei között. Megállapítja, hogy egyes országokban a szakszervezet befolyása semmivel sem marad el a pártokéi mögött, másutt viszont a szakszervezetet alárendelik a különböző pártoknak. Bár dokumentumaink mindenütt a szakszervezet autonóm jellegét hangsúlyozzák, és ennek alapján egyenjogú viszonyra számíthatnánk a szakszervezet és a JKSZ között, az előbbi mégis „mind programját, mind pedig eszmei-politikai vonatkozását illetően a JKSZ-től függ”. Ha figyelembe vesszük, hogy a szakszervezetnek csak 35 százaléka párttag, de a párt még így is domináns hatást gyakorol rá, akkor — mondja Goati — világossá válik, „miért nem érzi *magáénak* a tagság a szakszervezetet”. Eppen ezért nem elég határozott és nem elég önálló nálunk a szakszervezet.

A világ politikai pártjaiban a második világháborútól napjainkig végbement változásokkal a Válság vagy a pártok átalakulása című fejezetben foglalkozik, ami egyben fejtegetései tartalmára is utal. Miután az első fejezetben a politikai pártok válságával foglalkozó szerzők nézeteit vizsgálta, a második és harmadik fejezetben pedig a pártok átalakulására tett erőfeszítések és elgondolások kaptak helyet, a mai, de különösen a polgári pártok válságával kapcsolatos elméletekről megállapítja, hogy a pártoknak továbbra is domináns szerepe és központi helye van mind a polgári társadalmakban, mind a „reális szocializmus” országaiban, mind pedig a fejlődő országokban. A pártok válságával kapcsolatos vita részben a mai politikai pártokban

végbement tényleges változásokhoz kötődik. Ezek a változások Goati szerint mind az ideológia, mind a szervezet, mind pedig az összetétel és a tevékenység szférájában jelen vannak, s ugyanakkor kiterjednek a mai világ valamennyi pártjára.

Külön figyelmet érdemel a pártok tudatos átalakítására tett kísérletek áttekintésével foglalkozó utolsó fejezet. A szerző már az elején felhívja a figyelmünket arra, hogy a korábbi fejezetektől eltérően — amelyekben a politikai pártokban az eddigiek során végbement változások kiértékelésével foglalkozó kutatói erőfeszítéseket tekintette át —, most figyelmét azokra az „aktivista törekvésekre” irányítja, amelyek a párt új modelljének kialakítását tűzték ki célul. Ezeket az „aktivista törekvéseket” Goati három csoportba osztja. Az első csoportba azokat sorolja, amelyek pártkonceptiója csak formálisan „új”. A csoportba tartozók közös meggyőződése, „hogy valamely meglévő pártnak (a szociáldemokrata vagy a kommunista pártnak) a saját keretei között sikerül egyesítenie a munkásosztályt és ezáltal egységes munkáspárttá válnia”. A második csoportba tartozó elképzelések nyomán egy hagyományostól eltérő pártmodell bontakozik ki. Egy olyan új pártról van szó, amely alapvetően különbözik a meglévő kommunista és szociáldemokrata pártoktól. Goati a harmadik csoportba sorolja annak az „új pártnak” a képviselőit, amelyet az ún. „szélső balosok” határoltak körül. Elhatárolja magát a „szélső baloldal” minősítésétől, mert véleménye szerint ebben az esetben többnyire át nem gondolt és dogmatikus értékelésről van szó. Elemzésének ebben a részében elsőként bírálja az elképzelést, miszerint

elégseges visszatérni a forradalmi pártok modelljének megalkotóihoz és hozzálátni koncepciójuk megfelelő megvalósításához. Ezeket az elképzeléseket bírálva kimondja, hogy „az ilyen eszmeileg egymáshoz közel álló csoportosulások közötti heves vita a vallási szekták egymás közötti leszámolására emlékeztet”.

A továbbiakban Goati azokkal a nézetekkel foglalkozik, melyek szerint hatalmas különbségek alakultak ki a munkásosztály tudatában, és ezért — a kommunista pártok jelenlegi gyakorlatától eltérően — kívülről szándékoznak a munkásosztály forradalmi tudatát erősíteni. Külön figyelmet fordít az IL MANIFESTO csoport nézeteinek elemzésére, amely nevét egy olasz folyóiratról kapta. A tanácsoknak a pártok elkerülhetetlen elbürokratizálódási folyamatában lehetséges szerepéről, vagy a szakszervezetnek a párt és az állam közötti erőátviteli funkciójáról vallott nézetei valóban figyelmet érdemelnek. Ezzel kapcsolatban bizonyára Goati álláspontja a legelfogadhatóbb, miszerint a hagyományos munkáspártok szükségszerű adaptálódásának elméleti átgondolása során aligha hanyagolhatók el ezek az elképzelések, de azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy miért nem kaptak komolyabb politikai támogatást ez a koncepció még sehol a világon.

Összegezeként elmondhatjuk, hogy Goati könyve alapvető fontosságú olvasmány mindazok számára, akik a politikai pártok világát szeretnék megismerni és tevékenységükkel hozzá szándékoznak járulni politikai pártunk, a JKSZ gyakorlatának fejlesztéséhez.

Szám Attila